

Mikel Bujanda

Kultura. Turismoa

Denbora tarte txikian, hilabete laburrekoan, gertatu da. Nafar agintariak Kulturaz mintzatzean zertaz ari diren agerian uzteko programatua dirudi. Itoitz inguruko herris-
kak (Artozki, Muniain, Nagore, Ezkai, Itoitz bera) suntsi-
tu, xehetu, ezereztu dituzte. Ez dute harririk harri gainean
utzi. Eliza, jauregi, zubi, dena txikitu dute. Mendeetan
eraikia hautsi eta eraitsi.

Hori eginik, *Baluarte* eraikin enblematikoa inaugura-
tu dute, Iruñeko Kongresuen Jauregi eta Auditorioa. Egi-
tasmu kutuna gauzatua, distira. Ponpa eta hots handiz.

Errituala izan da: Kultura modernoaren tenpluak he-
rri eta harri zaharren suntsiketa behar zuen.

Antzinako denboretako oroigarrik ez dagoela idatzi
zen aspaldi. Ez zuen arrazoirik orduan. Arrazoi eman nahi
baliote bezala jokutzen ari dira Nafarroako agintariak.
Nahiago halakorik ez balego. Traba dira, ez du interesik.
Bada bestelako lehentasunik. Kontserbatu, zaharberitu,
hori diru-xahutzea litzateke. Ez da produktiboa. Edo, oroi-
men historikoa arrisku iturri izan daitekeela dirudi.

Aurreko urtean, Gaztelu plazaren lurpeko ondarea
zakarretara bota zuten moduan, bandalismo kultural ofi-
zialaren segida ezagutu dugu aurten, beti progresoaren
izenean. Historiaren lekuko zitekeena, autoen gordailu;
Itoitz inguruan, pantanoogatik. (Ez zuten egin beharrik
ere. Urpean egon zitezkeen. Gain errepresentazioa izan
da, enfatizatu beharra, inor oharkabean geldu ez dadin
zenbateraino diren suntsitzaile.) Lizarrarako autobidean,
aztarnategi batzuk agertu dira. Burdin arokoa bat, Brontze
arokoa bestea. Erromatarren denboretakoak. Zer izan da
horietaz? Bazter ohar txiki batzuk prentsan. Erresistent-

ziarik gabe desegin dituzte. Hondeagailu, induskailu, zapalgailuen erreinua da.

Ez da kasualitatea Nafarroako Gobernuaren antolaketan administratibo berrituan, Kultura eta Turismoa biak loturik Departamentu berean bildu izana. Bi kontzeptuen fusioari *Kulturismoa* esaten diote batzuek.

Kultura Turismoaren zerbitzura, gastronomia eta ostalaritzaren pare, Garapen Ekonomikoaren azpisektore. Amaitu dira kultura berezko balio goren zela zioten erretolikak. Eskertu behar al diegu horren zinezko izatea, disimuluan ibili gabe pentsatu bezala gauzak esatea?

Beharbada beste edonongo agintariak gustuz eginen luketela hori bera; baina ez dira ausartzen, zuzentasun politikotik ateratzea litzateke. Kolkorako gordeta dute. Hemen ez dago konplexurik ez, gauzei bere izena emateko lotsa galdua dago. Nafar izaeraren erakusgarri. *Singularitatea* esaten zaion hori.

Halakoetan zilegi da galdetzea zer gertatuko litzatekeen Nafarroakoak ez, baizik eta Kultura eta Turismoa lotu dituen Administrazioa beste bat balitz, euskal nazionalismoa agintean duena. Zalaparta sortuko lukete kazetari, politikari, tertuliano eta erregimeneko intelektual konspikuoek.

Hemengoek Bula dute. Egiten dutena eginda ere, dena barkatua. Hori ere *singularitatea* da.

Hemen jendeak ez du atzera begiratzen. Egia ote da? Ez beti. Asmo handiak dauzkate historiari buruz. Antso Handia erregearen milurtekoak handikiro ospatuko dituzte, Tuteran! Nahiz eta Antso Iruñeko errege kristau zen garaian, Tuteran islamaren lurralde izan. Gezur historikoa da. Baina zehaztapenak gogaikarriak dira, doikeria deserosoa. Balio duena ez da egia, baizik eta historiak emandakoa egungo estatus politiko instituzionalaren eustarriak sendotzeko erabili ahal izatea. Historia, manipulazio ideologikoaren jostailu. Pertsonalitate historikoen instrumentalizazioa (bide batez, prestatzen hasi 2006an Xabier Frantzisko santuaren bosgarren mendeurrenerako). Beraz, historiaz jabetu, patrimonializatu, baliatu. Helburu nagusia, identitate propioa, beti UPNren araberakoa, hemen eta mundu zabalean sustatzea da, *singularitatea*. Gubernuko

Komunikazio Saileko arduradun Alberto Catalanek —Correllakoa hau ere— jakitera eman du: Kultura eta Turismo Sailarekin *sintonian* ari da lanean, Nafarroaren irudia gure mugetatik kanpo ezagutua izan dadin, bere singularitateetan. Bestela esanda, kontrol eta propaganda ideologikoa kulturgintzaren tresna instituitu du Gobernuak.

Kultura eta Turismoa, bere deitura lotsagabekoarekin ere, maskara da, estalkia. Barruan propaganda aparatua-
ren kiratsa sumatzen da. Gaitz erdi litzateke Kultura ekonomia-
ren zerbitzura jartzea. Proiektu ideologizatu sekta-
rioaren tresna da. Kultura, Idearioaren zerbitzura. Totali-
tarismoaren antza du horrek.

2003, *Baluartea* zabaldu zen urtea; horrela gogoratu nahi lukete Anuarioetan. Baina nago horrek baino hobeki sintetizatzen duela Nafarroako Kulturak aurten emandakoa Arazuri doktorearen monumentuak. Iruñeko historia-
lari kronista hori ohoratzeke, goresteko, giza-irudi bat eraiki dute; ez oso gora. Karikatura egin diote gaixoari. Berez ez zen gizon tamainaz handia, baina hortik ipotx
ñaño bihurtzera bada puska.

Ezer ez dago Arazuri jaunaren aurka. Ez bada, hiri honen historian, merezimenduen araberako hurrenkeran, balegokeela sorta bat bere aurretik. Erregimenerako er-
soa. Brontzezko irudi errealista, ttiki, itsusi egin diote. Gainera, egile eta eragileek horrela nahi ez bazuten ere, interaktibo bihurtu da, betaurrekoak jarri-kendu jolasean. Ondorioz, eskuan duen liburuari begirada miopea ematen ikusten dugu; bistan da horrela irakurtzerik ez duela, itxu-
ra besterik ez duela egiten.

Baluarde harroa bera baino sinbolikoagoa da Arazuri bere oinarri apalean, pairatzen dugun politika kulturala-
ren ikurra. Karikatura.

Larrepetit eta 110. Street-eko geltokia

Gutxitan gertatzen da Literatura gertakari sozial bihurt-
zea. Liburuaren lehen edizioaren aurkezpen saioa izaten da albiste. Edo urtean behingo Azoka. Hortik gora oso

noiz edo noiz bakanduetan. Ez ohikoaren mailako bi albiste literario —denbora tarte laburrean— eman digu 2003ko udazkenak.

Pello Lizarralderen *Larrepetit* 2002an argitaratuak, Kritikaren saria hartu zuen lehenik, Euskadi Saria orain. Adituek emaniko aitorten eta errekonozimenduak. Sortzaileak eskatu gabeko sariak, kalitatearenak.

Aste gutxi batzuk lehenago, jakin genuen Iñaki Zabaletaren *110. Street-eko geltokia* nobela 28garren aldiz berreditu dutela. Idatzi zuen garaian, duela hogeitau urte, Azkue Lehiaketara aurkeztua. Ez saritua. Urteotan zehar irakurleen eta merkatuaren saria irabazia du. Euskaraz sorturiko salduena. Marka hori *Kutsidazu*-k kendu ez badio behintzat. Eleberraren arrakasta soziala da. Kantitatearen saria.

Antipodetan dauden narrazioak dira, nonahitik begiratuta ere, bata bestetik urrun mami eta azalean, kokapen, planteamendu, teknika, helburu eta emaitzan.

Agerikoenetik hasita, giro urbanoa da Zabaletaren gertalekua, mendebaleko metropolien antonomasia, New York.

Hiririk ez, ez handi ez txiki, Lizarralderenean; ez herriarik, apenas mendiarteko auzo ia galdua, eta batez ere mendia, oihana. Naturaren domeinua.

Jendarte ugaria da batean bizi giroa, urruti exotikoa, baina zehazki identifikatua. Bestean, bakardade fisikoa, geografian hurbil, gure lurretako paisaian, baina gertutasuna paraje zehaztugabekoetan lausoturik.

Bien alderaketak argazkiaren positibatu-negatiboaren arteko simetria erakusten du. Izan liteke kointzidentzia hutsa, sortzaileen ikuskera literario dibergenteen emaitza, edo langai berarekin zeinen urrun irits daitekeen frogatu nahia. Irakurketa konparatua egiteko mentura, posibilitate bat.

Bi bidean. Narrazioak itinerantzian emanak daude. Bi bidean doaz. Bietan. Abel eta Joxe *Larrepetit*-en. Joseba eta Angie *Geltokia*-n.

Honetara etorrita, adierazia dago izenen kidetasuna, Joxe eta Joseba. Biak dira iheslari.

Gertaera dramatikoek erabakiko dute akabera. Tresna akabatzailea bietan bera da.

Denboraren joana, lineala da bietan. Hasitako puntuan hartu, jarrai eta segida batean bukatu arte. Linealitatea ia erabatekoa Pellorenean; noizbehinkako *excursus* batzuk tartekatu ditu Iñakik. Abiapuntua bietan aratsa da; ilunabarra batean, gau iluna bestean.

Denbora tartea, laburra: hiru gauetan eta hirugarrenaren biharamunean ikusi ditugu Abel eta Joxeren ibiliak. Aldi luzeskoagoan New Yorkekoan. Hilabete gehienez ere, eta tartean, hamar egunetako jautzia, errelatutik kanpo utziak.

Noizko gertaerak diren, gutxi gorabehera garaikide: Lizarralderenean, testuan zehar emandako datuetatik atara daitekeenez (automobilen markak, zinema artisten erreferentziak...), 1965 ingurua da. Betiere telebistak bazter zoko guztiak inbaditu aurreko garaia. Zabaletaren kontakizuna urte gutxi batzuk beranduagokoa, 1973 espreski ageri da une batean.

Noiz izatea, *Larrepetit*-en, modernitateak oraino hautsi gabeko bizimodu bakartua erabakigarria da.

Bietan bada hirugarren beharrezkoa: Lainez bidaiantza *Larrepit*en. 110. *Street-eko geltokia*-n erabakitzailerik da Catherine anderea.

Osagai gutxirekin antolaturiko tramak dira. Ez dago azaleko konplexutasun argumentalik.

Narrazioa garatzeko eskema parekoa da: Abel eta Joxeren sekuentzia baten ondotik, bestelakoa dator (ia beti Lainez), berriro Abel eta Joxe, horrela txandaz txanda (1.A, 1.B; 2.A, 2.B..., bederatzi aldiz errepikatzen den hurrenkeran).

Puskaz puska, atal baten protagonismoa Josebarena da, hurrengo Angierena, txanda batak besteari emanez antolatua du kontaketa Zabaletak.

Paralelismoen jokoaren segida eman lezake testuetatik kanpoko informazioak. Idazleen biografiatik jakina dugu narrazioetako giro eta jendeez ezaguera egin dutela bi-biek. Pello herriska txikiko eskola maisu izana da; Iñaki Amerikak bere gisara egitera joana.

Bizi izandako esperientzian ikasia, horren behaketa zorrotza funtsezko hornigai izan du nork bere eleberrian.

Lehengaiak berberak, tratamendua bestelakoa. Lehengaiak berberak izanik, horien konbinazioa, tratamendua eta funtzioa arras desberdinak dira, alderantzizkoak, kontrajarriak.

Mugimenduan dabilta bi bikoteak. Joan-etorri lasterreetan metro eta autobusetan, ziztuan, azeleraturik hirian, beti aterpe eta ohe goxora itzuliz. Goizean goiz berriro helduko diote ibilerari.

Ibilian, besteak ere, hauek zango nekatuen gainean, puntu batetik hasi eta handik beti urrunduz, atzera egin gabe, ustez. Gaua emateko zer topa, hantxe kuxkurturik. Goiztar ibili beharra dute horiek ere.

Norabide dibergenteak dira. Hasieratik elkarren ondoan doaz Joxe eta Abel, ihesi; halabeharrak bildu ditu, biderik gabeko ibilera neketsuan noraezean nahiz baduten jomuga, frontera difusoa. Ez dira bereiziko amaitu artean.

Joseba eta Angie aldiz, nor bere lekutik abiatu dira, elkarganatzea dute jomuga. Elkarren bila doaz, inoiz topo eginen ote duten da intrigaren lerroa. Saialdi batzuek huts egin ondotik doi-doi lortuko dute aurrez aurre biltzea.

Ihesak eraman du Joseba metropolira. Han kokatzeko justifikazioa da. Gero bere jokaeraren baldintzatzaile. Baina gertaerak beste batzuk dira. *Larrepetit*-en ihesaldia bera da gertaera.

Botere harremana: nagusi-morroi harremanak errebel-dia ekarri du eta honek Abelen ihesa. Testua aurreratua dagoenean jakinen dugu hori, hitz-erdika adierazia. Baina gertaeren abiatzaile da.

Nagusi-menpeko lotura xantaia da New Yorkean. Narrazioan esplizitatua dago, begien aurrean garatzen da. Tramaren bi lerro nagusietako baten abiatzaile da.

Komunikazioa, protagonistetako baten lanbidea izateaz gainera, ardatz agerikoa da *110. Street-eko geltokia*-n. Komunikatu nahi, eta ezin; oztopoak gainditzeko ahaleginean dabilta Joseba eta Angie. Alderantziz, Abel eta Joxe ihes-

lariak behartuta daude komunikatzera, nahi ez badute ere.

Joseba eta Angie hitz jariokoak dira, berritsu, harremanetarako erraztasuna duen jende atsegina. Elkarrizketa luzeskoetan tratatzen dira. Badute konfidentziak nori egin.

Hitzetan labur dira Joxe eta Abel. Denbora gehienez isil, ia mutu. Galderei galdera motzekin erantzuten diete, uzkur. Hitzez esatekorik gutxi. Begiradak, keinuak, hotsak dituzte komunikatzeko era.

Entitateko gaia, agian gai nagusia, da bi eleberrietan komunikazioarena. Erabat dibergentea ikuspuntu guztietatik.

Hirugarren pertsonaiaren zeregina aurkia eta kinberra dira. Bat hasieratik da akzioaren eragile; bestea ez. Biak amaieraren erabakitzaile dira, baina norabide kontra-jarrarian jokatu.

Bietan agertzen da paketeen *garraio* klandestino. Funtzio desberdinekin eta zer eta zertarako garraioa den testuan aditzera emana batean; enigmatikoa bestean.

Edo nolabaiteko *mestizajea*; larruazal ilunekoak badi-ra. Bestelako kultura eta jakintzak. Maila diferenteko agerpenak dira: kategoria da batean; bestean anekdota.

Iñaki Zabaletaren testua gardena da. Dena agerian, espreski esana. Ezer gorde gabe, informazioak borborka emanaz irakurleari. Pertsonaiak xaloak dira; ez dute sekreturik, tolesgabeak dira. Gaiztoak gaizto. Dena esplizitua dago. Intrigarako jakin-min moduan gordeak salbu, irakurleak dena emana du. Narrazio konbentzionala da.

Pello Lizarralde informazioa ttanttaka, dosifikaturik, neuri-neumian ematen du. Gorde egin ditu datuak, eta behar duenean eman, minimoan utzirik, komeni zaionean, hitzik bat bera ez dago sobera, ez bat bestea baino ozenagorik, dena kalkulatu dago. Hitz bakar batez identifikaturik agertu berriak. Nor diren, zer ari diren pertsonaiak, iradoki, xuxurlatu egiten du. Irakurleak eraikitze lana egin behar du. Gertatuaren zergatia, gertaera bera lausotua dago.

Abiadan, bizi eta arin mugitzen dira hirian Zabaletaren pertsonaiak, zurrunbiloan, joan-etorri etengabe,

batera eta bestera, etxetik lantokira, elkarren bila, gehienetan gorpilen gainean, metroan, autobusean, berandu iritsi nahi ez.

Bidea nekez urratzen dute Abelek eta Joxek. Bidea bera egin eta aurkitu beharrez. Ibilaldi neketsu eta geldoa da horiena. Lizarralde denbora gelditzera jokatzen du. Astiro, oso astiro doazela behin eta berrirorogoratuz. Maiz gelditzen dira: bideari heldu, gelditu, lotu ibiliari, berriz gelditu. Hamaika bider errepikaturiko sekuentzia da. *Gelditu*, horra hitz klabea.

Bi mundu literario. 110. Street-eko geltokia-n badira hotsak, zaratak, ke usainak, zalaparta urbanoa. Zertzeladetan emanik, gertalekuen paisaia margotuz.

Larrepetit-en soinuak marmarrak dira, txioak, durundak, klaskadak, ziztuak, ezkil hotsak, arnasa. Isila urratzen dute. Argi ilunak, itzalak, distirak, islak, margulak... Usain sarkorrek, eztiak... zentzumenak erne, sentsazioen mundu poetikoan gaude. Oparo zuhaitz, landare, heskai eta gainerako elementu botanikoen presentzia. Hor bai, ugaritasuna, zehaztapena, dentsitatea. Mendiak hezur-haragizko pertsonaiak inguratuak ditu. Inguru horren handitasuna, bere baitan noraezean dabiltzanen parean. Basoa Joxe eta Abelekin protagonismoaren lehian. Arima errari baino zertxobait gehiago dira iheslariak. Oihanak itzal huts bihurtuko ditu gutziz irentsi arte.

Erantzunik gabeko jokaerak eta portaerak, azalpenik gabeko aurkikuntza lainoan. Enigmak antzinako elezahar bihurtzen du *Larrepetit*. Frontera aldeko elezaharra.

Ura eta olio bezala. Antipoda literarioan dauden idazlanak dira. Istorio bat kontatu du Zabaletak. Intriga, urruti dagoenaren exotismoa, gardentasuna, arreta foko ebidenteak, dira osagaietako batzuk. Emaitza, sinplea bezain efektiboa. Irakurte rraza. Erakargarria, idazleak berak pentsa ez zezakeen arrakasta eta onarpen soziala izan duena. Euskarazko literaturan *best seller*-a. Horrela atera zitzaion, merkatuan funtzionatzeko kalitateak dituen eleberria. Literatura popularra. 1983an egina. Geroztik ez du

Iñaki Zabaletak beste nobelarik idatzi. Aurrez ere ez zuen prosaz ezer argitaratua.

Lizarraldeko bestelako exigentziak egin dizkio bere bu-ruari eta irakurleari. Ez da istorio bat kontatzearekin kon-formatzen. Agerikoaren atzean sinbolismoa dago. Protagonismoa ez da pertsonaiena, inguru mena rena baizik. Helmuga berri ro abiapuntua da. Estiloa, aurreko bere idazlanetan jorratua, estilizatua, minimalismoa, esperimentazio estetiko.

Larrepetit-ek oztopo eta hesiak ditu bidean. Inork baino hobeki daki Lizarraldeko hesi arantza dun horiek gainditu ezin eta txarrantxan trabatuta geldituko direla irakurle- gai asko.

Horrela egitea hautatu du.

Irakurleak, aldiz, tentazioa izan lezake, zuhaitzaren adarrera iristerik ez duen azeriak bezala, gereziak berde daudela esateko.

Parnasotik gertu bizi diren adituen tentazioa bestelako da: gozoki fina astoaren ahorako eginga ez dela esatea.

Bi autoritatek saritutako lanak dira. Irakurleen merkatuak bat; aditu kritikoen epaimahaiak bezala.

Dentsitate, zapora eta koloreagatik, eta euskal literaturgintzan duten funtzioagatik, erabat desberdinak dira *110. Street-eko geltokia* eta *Larrepetit*. Olia eta ura bezala, analizatu daitezke, eta konparatu, baina nahasi ez. ¶